

# СУЧАСНІ МОВИ І ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА

УДК 811.161.2:001.4

Г 20

**Гарбар А. І.**

старший викладач кафедри сучасних мов, Навчально-науковий гуманітарний  
інститут Національного університету кораблебудування імені адмірала  
Макарова (Україна, Миколаїв), gar-bar@i.ua

**Гарбар І. В.**

старший викладач кафедри сучасних мов, Навчально-науковий гуманітарний  
інститут Національного університету кораблебудування імені адмірала  
Макарова (Україна, Миколаїв), garbar.iv@i.ua

**Петрович Л. І.**

старший викладач кафедри сучасних мов, Навчально-науковий гуманітарний  
інститут Національного університету кораблебудування імені адмірала  
Макарова (Україна, Миколаїв), lubov.ivanivna@gmail.com

---

## ПОНЯТТЯ «ТЕРМІНОЛОГІЯ», «ТЕРМІНОСИСТЕМА» І «ТЕРМІНОПОЛЕ» У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

---

*У статті розглянуто визначення сфери функціонування термінів сучасної науки про мову – термінології, терміносистеми і термінополя. Звернуто увагу на розбіжності в поглядах науковців щодо означень цих термінів.*

**Ключові слова:** *термін, термінологія, терміносистема, термінополе.*

Актуальність теми пропонованого дослідження визначається тим, що за останні десятиліття в працях мовознавців, що розглядають сукупність термінологічних одиниць тієї чи іншої галузі науки і техніки, разом з терміном *термінологія* активно вживається найменування *терміносистема*. Цілком виправдано виникає питання: чи є ці терміни синонімами чи абсолютно різними поняттями? Рідше, ніж *термінологія* і *терміносистема*, у термінологічних публікаціях вживається *термінополе*.

У сучасному термінознавстві точаться дискусії щодо розуміння цих понять. Розбіжності починають виникати щодо природи, джерел і результатів системного характеру лексичних одиниць мов для спеціальних цілей.

Мета статті – вивчити дефініції термінології, терміносистеми і термінополя і визначити сферу їх вживання.

Термінологи М. Н. Володіна, Б. Н. Головін, І. М. Гумовська, Р. Ю. Кобрін та ін. вважають поняття *термінологія* за своєю природою вже системним поняттям і ототожнюють з *терміносистемою*. К. Я. Авербух, М. В. Лейчик, П. Г. Ситдигов, Т. Р. Кияк та ін. доводять, що галузеві терміносистеми існують всередині термінології як повноцінні системи.

Основною мовною одиницею термінології, терміносистеми і термінополя є галузевий термін.

У сучасних термінологічних працях відзначаються різні властивості терміна. Згідно з нашим дослідженням обов'язкові і постійні ознаки галузевого терміна – це: 1) тісний зв'язок з науково-технічним поняттям конкретної галузі знань; 2) системність, що виявляється в синонімічних, антонімічних, родовидових відношеннях з іншими термінами даної термінології чи терміносистеми; 3) потреба в дефініції; 4) належність до однієї терміносистеми або одночасно до кількох терміносистем.

Зв'язок терміна з предметом науково-технічної думки є одним з основних ознак терміна, що відрізняють його від загальноновживаних слів та інших видів спеціальних лексичних одиниць. Кожен термін існує в нерозривному зв'язку з науковим поняттям. Зв'язок між результатом науково-технічного розвитку і його найменуванням здійснюється лише через поняття. Термін виконує функцію найменування наукового поняття.

Терміни відрізняються від загальноновживаних слів високим ступенем системної організованості. Термінологічна одиниця не існує ізольовано, а функціонує в системі і має з іншими лексемами в межах термінології тісні лексико-семантичні відношення, такі як: синонімічні, антонімічні, родовидові.

Б. Н. Головін вважає, що термінологія є системною тому, що світ, який вона відображає і обслуговує, є системним [4, с. 77]. Його думку підтримує

Р. Ю. Кобрін. Щодо диференціації змісту понять «термінологія» та «терміносистема» вчені розглядають *термінологію* як сукупність слів та словосполучень, що називають професійні поняття, а *терміносистему* – як сукупність термінів, співвідносних один з одним на понятійному, дериваційному, семантичному та граматичному рівнях [4, с. 78]. Однак терміни можуть співвідноситись не тільки в межах однієї терміносистеми, а й у декількох паралельно, тому таке визначення не розмежовує поняття.

У лінгвістів немає єдиної думки щодо розмежування понять *термінологія* і *терміносистема*. Однією з причин цього є те, що до цього часу немає чіткої дефініції терміносистеми.

М. Н. Володіна визначає термінологію не просто як сукупність термінів, а семіологічну систему, тобто висловлювання певної системи понять, що відображає певний науковий світогляд [3, с. 30]. Проте вже у самому визначенні йдеться про терміносистему конкретної наукової галузі в межах загальної термінології. І. М. Гумовська теж дотримується тієї ж думки [5, с. 7].

Дефініція дозволяє точно уявити обсяг змісту терміна і слугує також визначенням значення терміна. У вживанні термін ніби заміщає дефініцію, якої він потребує. Наприклад, дефініція науково-технічного терміна *шпилька* в технічному словнику відрізняється від визначення загальновживаного слова *шпилька* в тлумачному словнику своєю логічною строгістю, повнотою, тобто точним і детальним описом всіх характеристик і кордонів науково-технічного поняття. Обсяг дефініції технічного терміна становить, як правило, від однієї до двох сторінок. Дефініція дозволяє розмежувати поняття від усіх інших понять даної галузі. Саме завдяки дефініції терміна отримуємо повну інформацію про поняття.

Такі мовознавці як К. Я. Авербух, М. В. Лейчик, П. Г. Ситдигов, Т. Р. Кияк розмежовують ці два поняття і розглядають терміносистему як впорядковану безліч термінів, відношення між ними. Організацію лексичних одиниць вважають більш високою, ніж у термінології.

В. М. Лейчик підходить з різних позицій щодо проблеми диференціації термінів *термінологія* і *терміносистема*. Однією з підстав для розмежування

термінології і терміносистеми він вважає наукову теорію або концепцію. Термінологія – це сукупність термінів, яка не об'єднана будь-якою теорією або концепцією, тому не відображає всі поняття даної науки чи галузі техніки; а терміносистема – сукупність термінів, сформована на підставі однієї теорії або концепції і відображає зв'язок всіх понять певної галузі знань [8, с. 64].

В. М. Лейчик виділяє 3 етапи формування терміносистеми: 1) перехід від відсутності теорії до її започаткування; 2) ріст знань у межах даної теорії; 3) зміна теорії і зміна терміносистеми. Ця зміна не відбувається у вигляді разового акту. Спочатку існує первинна теорія, а згодом автор розуміє, що певним термінам відповідають інші поняття, внаслідок чого він змінює значення терміна, пояснюючи це словами: «під даним терміном розуміємо ...» [9, с. 105]. Такої ж думки дотримується і П. Г. Ситдигов. Вчений висловлює думку, що терміносистема, будучи впорядкованою сукупністю термінів із зафіксованими відношеннями між поняттями, які називають ці терміни, є вищим ступенем організації, ніж термінологія [10, с. 435].

Цієї позиції дотримується також А. Н. Баранов, вважаючи, що в рамках однієї теорії терміни конкретної наукової дисципліни утворюють терміносистему [2, с. 89].

Такий погляд є перспективним. Наприклад, із загальної освітньої термінології можна виокремити галузеві терміносистеми дистанційної освіти, середньої освіти тощо.

На думку В. М. Лейчика [8, с. 106] і Р. Ю. Кобріна [7, с. 38] термінологія з'являється стихійно, а терміносистема створюється штучно і формується в результаті упорядкування термінології в організовану систему термінів, зафіксованих в галузевих словниках.

Однак, на думку відомих дослідників термінів А. В. Суперанської, Н. В. Подільської і Н. В. Васильєвої, сучасна термінологія теж створюється штучно. «Термінологія науки нового часу – це штучно сформований лексичний пласт, кожна одиниця якого має певні обмеження для свого вживання і оптимальні умови для свого існування і розвитку» [11, с. 8].

Т. Р. Кияк теж розмежовує поняття термінологія і терміносистема, розуміючи під терміносистемою «спеціальну лексику, яка обслуговує окрему галузь науки або техніки» [6, с. 7].

Не всі дослідники поділяють думку про те, що терміносистема системна, а термінологія не системна. В. А. Татарinov [12, с. 268] вважає, що будь-яка сучасна термінологія системна і піддається упорядкуванню, тобто процесу уніфікації термінологічних одиниць з метою їх успішного використання в професійній та науковій комунікаціях.

В. А. Татарinov звертає увагу на багатозначність терміна *термінологія* і визначає її як: 1) сукупність спеціальних одиниць будь-якої мови; 2) сукупність спеціальних одиниць будь-якої галузі людської діяльності, онтологічної сфери або фразеології окремого вченого; 3) сукупність тільки термінів як групи спеціальних одиниць в опозиції до інших груп спеціальної лексики або загальновживаних слів; 4) впорядковану систему термінів, тобто як терміносистему; 5) наукову дисципліну, що займається вивченням спеціальної лексики (загальна термінологія) [12, с. 267].

Якщо під час вивчення сукупності галузевих термінів орієнтуватися на вищенаведене визначення, то, на наш погляд, доцільно використовувати термін *термінологія* в третьому і четвертому значеннях, тобто як сукупність термінів в опозиції до інших розрядів спеціальної (галузевої) лексики (професіоналізмів, номенклатурних найменувань, прагмонімів, терміноїдів), а також як систему термінів конкретної галузі знань. З цього випливає, якщо термін системний, то системна і термінологія.

Слово або словосполучення отримують статус терміна, якщо їх десигнат знаходиться в системі, що є організованою сукупністю спеціальних понять і зв'язків. Цю систему називають *термінополе*.

Р. Ю. Кобрін визначає термінополя як систему «науково-технічних спеціальних понять, якій відповідає термінологія (сукупність взаємообумовлених лексичних одиниць)» [7, с. 39]. В. М. Лейчик вважає, що функціонування термінополя є ще одним із спірних питань термінознавства, «оскільки поняття *термінополе* збігається з поняттям *терміносистема*» [8,

с. 200]. Те, що одні вчені визначають термінополя як план змісту термінології, а інші – як план змісту терміносистеми, ще раз свідчить про відсутність загальноприйнятої і повної дефініції терміносистеми, однозначно відрізняє її від термінології.

Вчені часто ототожнюють термінополе і терміносистему, і в зв'язку з цим у сучасних термінологічних дослідженнях замість терміна *термінополе* вживається *терміносистема*.

Отже, вивчивши різні визначення термінів *термінологія*, *терміносистема* і *термінополе*, можна зробити такі висновки:

- термін є лексичною одиницею термінології, терміносистеми і термінополя;
- термінологія є поняттям значно ширшим, ніж терміносистема;
- термінологія – це частина лексичного складу конкретної мови, а терміносистема – повноцінна окрема система в термінології;
- термінологія – це сукупність термінів, що виконує номінативну функцію, а терміносистема (термінологічна система) – динамічно розвиває сукупність термінів, що виконують комунікативну функцію.

Системність, яка широко обговорюється термінознавцями, характерна як для терміносистеми, так і для термінології. Терміни в термінології і терміносистемі взаємопов'язані між собою багаторівневими ієрархічними відношеннями. Значна частина галузевих термінів у термінології і терміносистемі стосуються лексико-семантичних процесів полісемії, синонімії та антонімії. Термінологія і терміносистема відображають систему понять певної галузі науки, техніки або сфери діяльності.

На наш погляд, як в термінології, так і в терміносистемі будь-якої галузі знань присутня національна самосвідомість, оскільки основою для формування і функціонування терміна є конкретна природна мова, а термінологія і терміносистема є її складовою частиною, хоча і самостійною.

## **Література**

1. Авербух К. Я. Общая теория термина: комплексно-вариологический подход. Иваново, 2005. 324 с.

2. Баранов А. Н. Введение в прикладную лингвистику : учебное пособие. Изд-е 2-е, исправленное. Москва : Эдиториал УРСС, 2003. 360 с.
3. Володина М. Н. Теория терминологической номинации. Москва : МГУ. 1997. 180 с.
4. Головин Б. Н., Кобрин Р. Ю. Лингвистические основы учения о терминах. Москва : Высшая школа, 1987. 105 с.
5. Гушовська І. М. Англійська юридична термінологія в економічних текстах: генезис, дериваційні та семантико-функціональні аспекти. Львів : 2000. 19 с.
6. Кияк Т. Р. Лингвистические аспекты терминоведения. Киев : УМКВО. 1989. 103 с.
7. Кобрин Р. Ю. О понятиях «терминология» и «терминологическая система». *Татаринов В. А. История отечественного терминоведения: в 3-х т. Т. 3. Аспекты и отрасли терминологических исследований (1973–1993).* Москва : Московский Лицей, 2003. С. 35–40.
8. Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура. Изд-е 5-е. Москва : Книжный дом «Либроком», 2009. 256 с.
9. Лейчик В. М. О языковом субстрате термина. *Вопросы языкознания.* 1986. № 5. С. 87–97.
10. Ситдигов П. Г. Кореляція та диференціація лінгвістичних понять «термінологія» та «терміносистема». *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики.* 2009. Вип. 15. С. 433–440.
11. Суперанская А. В. Подольская Н. В., Васильева Н. В. Общая терминология: вопросы теории. Москва : Книжный дом «Либроком», 2009. 248 с.
12. Татаринов В. А. Общее терминоведение : энциклопедический словарь. Москва : Московский лицей, 2006. 528 с.

### Reference

1. Averbukh, K. Ya. 2005. Obshchaya teoriya termina: kompleksno-variologicheskiiy [General theory of the term: complex-variological approach]. Ivanovo.

2. Baranov, A. N. 2003. Vvedenie v prikladnuyu lingvistiku: uchebnoe posobie [Introduction to applied linguistics]. Moscow: Editorial URSS Publ.
3. Volodina, M. N. 1997. Teoriya terminologicheskoy nominatsii [Theory of terminological nomination]. Moscow: MGU Publ.
4. Golovin B. N., Kobrin R. Yu. 1987. Lingvisticheskie osnovy ucheniya o terminakh [The linguistic basis of the doctrine of terms]. Moscow: Vysshaya shkola Publ.
5. Humovska, I. M. 2000. Anhliiska yurydychna terminolohiia v ekonomichnykh tekstakh: henezys, deryvatsiini ta semantyko-funktsionalni aspekty [English legal terminology in economical texts: genesis, derivatizing and semantic-functional aspects]. Lviv.
6. Kiyak, T. R. 1989. Lingvisticheskie aspekty terminovedeniya [Linguistic Aspects of terminology]. Kyiv: UMKVO Publ.
7. Kobrin, R. Yu. 2003. O ponyatiyakh «terminologiya» i «terminologicheskaya sistema» [On the concepts of «terminology» and «terminological system»]. In Istoriya otechestvennogo terminovedeniya: in 3 Vol. [History of domestic terminology] by V. A. Tatarinov. Vol. 3. Aspekty i otrasli terminologicheskikh issledovaniy (1973-1993) [Aspects and branches of terminological research (1973-1993)], 35-40. Moscow: Moskovskiy Litsey Publ.
8. Leychik, V. M. 2009. Terminovedenie: predmet, metody, struktura [Dissertation: the subject, methods, structure]. Moscow: Knizhnyy dom «Librokom» Publ.
9. Leychik, V. M. 1986. «O yazykovom substrate termina» [«On the language substratum of the term»]. *Voprosy yazykoznaniya – Questions of linguistics*, 5: 87-97.
10. Sytdykov, P. H. 2009. «Koreliatsiia ta dyferentsiatsiia linhvistychnykh poniat «terminolohiia» ta «terminosistema» [«Correlation and differentiation of linguistic concepts «terminology» and «terminology system»]. *Problemy semantyky, prahmatyky ta kohnityvnoi linhvistyky – The problems of semantics, pragmatics and cognitive linguistics*, issue 15: 433-440.

11. Superanskaya, A. V., Podolskaya, N. V., Vasileva, N. V. 2009. Obshchaya terminologiya: voprosy teorii [General terminology: theory questions]. Moscow: Knizhnyy dom «Librokom» Publ.

12. Tatarinov, V. A. 2006. Obshchee terminovedenie: entsiklopedicheskiy slovar [General Terminology: encyclopedic dictionary]. Moscow: Moskovskiy litsey Publ.

**Garbar A. I.**, *Senior Instructor of the Department of Modern Languages, Educational and Research Institute of Humanities of Admiral Makarov National University of Shipbuilding (Ukraine, Mykolaiv), gar-bar@i.ua*

**Garbar I. V.**, *Senior Instructor of the Department of Modern Languages, Educational and Research Institute of Humanities of Admiral Makarov National University of Shipbuilding (Ukraine, Mykolaiv), garbar.iv@i.ua*

**Petrovich L. I.**, *Senior Instructor of the Department of Modern Languages, Educational and Research Institute of Humanities of Admiral Makarov National University of Shipbuilding (Ukraine, Mykolaiv), lubov.ivanivna@gmail.com*

### **The concept of «Terminology», «Term system» and «Terminology field» in Modern Linguistics**

*The article deals with the definition of the scope of the terms of modern science about the language, terminology, term system and terminology field. Attention is drawn to the differences in the views of scientists on the definition of these terms.*

**Key words:** *term, terminology, terminological, terminology field.*